



Alberto Vojtěch Frič

ČERWUIŠ

aneb Z Pacheka do Pacheka
oklikou přes střední Evropu

TITANIC



Alberto Vojtěch Frič

ČERWUIŠ

aneb Z Pacheka do Pacheka
oklikou přes střední Evropu

upravila Yvonna Fričová

TITANIC 2011

© dědicové Alberto Vojtěcha Friče, 2011

© Yvonna Fričová, 2011

ISBN 978-80-86652-48-1

Nechutná kapitola osobní, kterou se čtenář musí prokousat, aby chápal ostatní, ale když to neudělá, nic se nestane

KDYŽ JSEM S ČERWUIŠEM PŘIJEL na podzim roku 1908 do Prahy - mezi své - shledal jsem ke svému podivu, že jsem doma cizincem. Hůř než cizincem. Byl jsem na nepřátelském území. Moje chyba, že jsem na to zapomněl. Vždyť jsem se vracel „domů“ již po třetí a stejné zklamání jsem zažil i dvakrát před tím.

Po první cestě (1901-2) se mi zdálo, že se celá Evropa i se všemi svými obyvateli totálně změnila. Bylo to možné za pouhého půldruhého roku? Chvíli mi trvalo, než jsem pochopil, že to já jsem se změnil a že mi bude zatěžko tady žít - leda bych si získal takové postavení, kdy bych nikoho nepotřeboval a mohl žít úplně izolovaně. Tušil jsem ale, že nebudu moci bez té naší hroudy být, že si mě bude vždycky přitahovat zpátky, i když už nebudu umět mimikrovat jako dřív. Očekával jsem nepříjemnosti a srážky dané změnou mých názorů, ale nečekal jsem, že budou tak velké a tak bolestné.

Poprvé jsem se navíc vrátil jako trosečník, jako ubohý nemocný invalida, který se potřeboval doma vyléčit z ran, které mu dala tropická příroda za vyučenou. Pravou nohu mi oloupal až ke kosti jaguár, kterého jsem z dětinského furiantství chtěl vzít „na nůž“, abych si dokázal, že už jsem pravý lovec. Zabil jsem ho, ale málem jsem o nohu přišel. Ještě po roce rány hnisaly, nemohl jsem ohýbat koleno a nosil jsem dřevěné dlahy. Abych si mohl po nezdařeném prvním výletě do Ameriky koupit lodní lístek na zpáteční cestu do Evropy, nosil jsem v brazilském přístavu na hlavě šedesátikilové pytle s kávou, ale doma jsem už na těžkou práci neměl sílu. Moje krvinky požírala maličká stvořeníčka malárie, která se každý třetí den bláznivě rozmnožila a roztřepala mě zimnicí. Tělo na to reagovalo vysokou horečkou a ten boj mikroorganismů mě tak oslaboval, že jsem sotva



Alberto Vojtěch Frič (1882-1944)

stál na nohou. A i do takové trosky moji krajané kopali, ačkoliv jsem nechtěl nic víc, než si přednáškami vydělat na skromné živobytí, abych nemusel být rodičům na obtíž.

Jakmile jsem se trochu zotavil, zajel jsem si do Belgie, nějaký čas tam zahradničil a sehnal si kapitál na druhou cestu. „Všude špatně, doma nejhůř,“ říkal jsem si během ní v Americe (1903 až 1905), ale za dva tři roky mě to zase začalo přitahovat nazpět. Stýskalo se mi po vlasti, a opět jsem podcenil úhel odchylky mé změny od způsobu myšlení, v kterém jsem byl vychován.

Malý příklad. Jednou jsem potkal v Brazílii procesí. Vepředu šel obrovský černochoch a nesl na tyčce vycpaného a hodně vypeľichaného holuba. Za ním šly družičky a houf věřících s příšerným zpěvem jakýchsi litaní. Vyfotografoval jsem si tu maškarařádu, ale musel jsem se hezky rychle schovat, protože po mně házeli kamením. Že by to bylo proto, že jsem měl nezvyklou tropickou helmu, kterou jsem nesmekl? Nebo mají ti ubozí černoši předsudky vůči fotografování? Krátce po mém příjezdu do Prahy jsem se jednou ráno zrovna oblékal, že si půjdu ven vyzkoušet nový fotoaparát, když tu jsem zaslechl z ulice zpěv. Otevřel jsem okno a viděl jsem, že to je „Boží tělo“. Vzpomněl jsem si na černošské procesí: dobrý námět pro fotografování! Nebesa nesly samé ctnostné osobnosti jako například komisař Fahoun, známý ochmelka, nebo řezník Sokol, který vynikal v hostinci u Bachorů vyprávěním neslušných anekdot. Udělal jsem několik snímků a zamával jim na pozdrav. Druhý den jsem dostal předvolání. Udali mě za rušení náboženství - nesmekl jsem svůj bílý argentinský klobouk. Nebýt toho, že můj otec byl tehdy náměstkem starosty, byl bych prý dostal aspoň týden vězení. Byl to jen důkaz, jak jsem se změnil. Vždyť to bylo pár let, co jsem sám chodil se školou na taková procesí a povinně nosil na ruce věneček z květin. Oni zůstali stejní, ale já už k nim nepatřím.

Při druhém návratu (1905) jsem už byl opatrnější. Vezl jsem velké sbírky, které jsem hodlal darovat Náprstkovu muzeu. Měl jsem také nějaké peníze, abych mohl při šetrném životě sbírky zpracovat. Napsal jsem rodičům, že se ještě zdržím v Berlíně, abych si prohlédl, co tam mají v muzeu z končín, které jsem právě procestoval. Viděl jsem, že některé předměty mají nesprávně označené, a upozornil jsem na to dozorce. Ale asi jsem mu byl podezřelý - z Paragwaye do Buenos Aires jsem jel v me-

zipalubí a jiskry z komína mi propálily plášť, boty jsem měl hrozně obnošené - a tak zavolał ředitele. Přišel dr. Seler a také dr. Karl von den Steinen, slavný *Pima Karaíba*, který procestoval řeku Xingú a s kterým jsem si dopisoval. Pánové se zajímali o mé výtky, vyptávali se, odkud to vím, a když se dozvěděli, kdo jsem, vzpomněli si, že jsem k nim nedávno přeposlal odmítavý telegram z Prahy: „Nemáme pro Vaše sbírky místo. Náprstková“. Chtěli vědět podrobnosti a nabízeli mi depozitář v Berlíně. Já jsem však už bedny odeslal rodičům do Prahy.

„Však já už si v Praze nějaké prostory pro své sbírky seženu. Až to vybalím, pánové, můžete se přijet podívat, jestli to vůbec stojí za to.“

Neřekli mi tenkrát, že jsou tak žhavi na obsah mých devětadvaceti beden proto, že se už byli v Praze podívat na první balík věcí, který jsem z Ameriky poslal předem Náprstkovům na ukázkou a jako odměnu za jejich sto padesát korun, jedinou subvenci, kterou jsem kdy v životě od někoho dostal.

V domě U Halánků se nakonec po mém návratu přece jen zastyděli a přidělili mi dva pokojíčky na zpracování sbírek. Chodil jsem hned ráno a zůstával často až do noci. Protože jsem nechtěl marnit čas chozením na oběd, nosila mi paní Náprstková k večeru dva párky a rohlík. Kolikrát mi pak vyčetla „pohostinství Náprstkova domu“, i když jsem se mu myslím odškodnil tím, že jsem mu daroval trojskříň sbírkových předmětů.

Když pak přijeli oba pánové z Berlína a po nich i jiní cizinci, nasáli naši vědátoři vítr a přihřivali se na mém ohničku. Byl jsem dokonce vyzván k několika přednáškám, které mně trochu finančně vypomohly, ale nechtělo se mi o ně dál s různými intrikány bojovat.

Roku 1906 jsem raději odjel do Brazílie, tentokrát pod praporem berlínského a hamburského muzea. Měl jsem smlouvou zaručený honorář 35 tisíc marek na uskutečnění cesty a získání sbírek pro tyto ústavy. Byl jsem ve službách německé vědy, a zapomněl jsem, že se od sluhů žádá loyality. Domníval jsem se mylně, že i jako jejich zaměstnanec smím myslet a cítit, a dokonce též jednat jako člověk, a přijal jsem úkol brazilské Ligy na ochranu indiánů, abych se pokusil vyjednat smír mezi divochy a osadníky v brazilském státě Santa Catarina.

Po polovině 19. století tam založil německý vystěhovalec dr. Blumenau kolonii, již dal své jméno. Na severozápad od ní

byla později založena kolonie Hansa a vzhledem k velmi výhodným podmínkám se obě rychle zalidnily německými osadníky. Území, bohaté zvěří a lesními plody, bylo původně obydleno volnými indiány, jimž se říkalo, jak je v Brazílii běžné, *bugres* čili divoši.

Noví osadníci našli v Brazílii netušenou svobodu. Pro evropského svátečního střelce, drženého dosud na uzdě různými zákazy a příkazy, to bylo pravé eldorádo. Najednou směl střílet, co chtěl a kdy chtěl, nikdo mu v tom nebránil, žádný zákon o lesním pychu, a tak jako nestřídmé dítě užíval té z nebe spadlé možnosti. Indiáni také nemají žádné zákonodárce nebo hlídače, ale místo nich nastupuje náboženství a pověra. Indián věří, že když by zabil březí samici, zjeví se mu na kanci jedoucí ochránce divoké zvěře, lesní duch Káápóra, celý porostlý chlupy, a bude zločinného lovce pronásledovat, dokud nezešílí. Když by podřal z lenosti ovocný strom, aby nemusel lézt pro plody, předběhl by ho v lese duch Kurupíra, který má dozadu obrácená chodidla, a lovec, sledující jeho stopu, by zabloudil a zahynul. Před takovými trestajícími duchy má indián více strachu, než náš pytlák před četníky. Ale osadníci na žádné duchy nevěřili. Stříleli, co kde bylo živého.

Jeden staříčkový pamětník zakládání kolonie mi vypravoval, že v době, kdy v pobřežních pralesích dozrávala semena palem, přilétaly z horských piniových lesů milióny bažantů *jakutinga*. Já jsem za poslední půlrok viděl sotva tři. V počátcích kolonie se lovci vracívali s plnými vozy mrtvých bažantů: stříleli ze sportu bez rozdílu slípky i kohouty a pak je nechali shnít. Ptáci za několik let úplně vymizeli. Totéž se dělo s tapíry, kanci a další zvěří. Indiáni, kteří přicházeli o možnosti své přirozené obživy, začali dělat výpady do kolonií: ohrožení hladem trestali přemrštěnou nimrodskou vášeň osadníků.

Indiánské nebezpečí nebylo zpočátku vážné: čas od času se rudoši objevili a pobavili se pohledem na prchající ustrašené kolonisty. Zasmáli se, namířili šípy, někdy vystřelili do vzduchu a šli opět svou cestou. Později se poměry zhoršovaly. Tu nějaký osadník na lovu narazil na divocha a ze strachu nebo ze sportu ho zastřelil, onde se tak zachoval polekaný cestující. Prolitou krev indiáni mstili. Považovali to za svou povinnost – skoro za posvátný úkol. Jejich hlavní zákon zní: oko za oko, zub za zub. Příbuzní zabitého indiána četli ve stopách kolem jeho mrtvo-

ly právě tak dobře, jako my čteme v knihách. Vyhledali farmu a v příhodném okamžiku vykonali krevní mstu. Vypalovali usedlosti, ale nekradli. Bránili se svým přirozeným způsobem. Mstili se ovšem jen těm, kteří jim bez příčiny ubližovali. Osadníci, kteří je nepronásledovali, mohli žít bez obav z přepadení. Také obchodní cestující, kteří jim po cestě nechávali bezcenné dárky, byli vítáni veselým pokřikem.

Další události však indiány donutily přejít do ofenzivy. Poznénáhlu začali pozorovat, že vždycky, když běloch zabil jejich druhá, zohavil jeho mrtvolu, oloupil ji o zbraně a ozdoby, aby se mohl pochlubit. Začali tedy následovat civilizovaný příklad: tak jako běloši chodili na lov tapírů do pralesa, začali indiáni chodit na lov krav na pastviny. Železné nástroje a další věci, které dříve z pomsty ničili, začali brát s sebou. Takové zprávy se objevovaly tu i onde, ale stále nešlo o nic vážného.

Teprve rostoucí ceny pozemků, na nichž nehrozilo indiánské nebezpečí, přivedly spekulanty s půdou na myšlenku vyčistit latifundie důkladně a jednou provždy. Bylo to lákavé a našli se lidé, kteří se pro zlato neštítí kráčet přes mrtvolu. Jako záminka posloužila jedna taková indiánská pomsta. Vláda vyslala oddíl najatých žoldáků po stopě uprchlých viníků. Podařilo se najít jejich ležení a v úkrytu vyčkat noci – jako by slunce nemělo být svědkem toho, jak se civilizace měřila s divochy. Výprava přivlekla zajaté ženy a děti a svazky trofejí, uloupených mrtvolám. Vrahové byli přijati jako rekové, pořádaly se na ně sbírky, dávaly se hostiny a dary, v kostelích byly čteny oslavné mše. Celá osada se hašteřila o ubohé válečné otroky, každý chtěl mít doma takové dítě jako raritu i bezplatnou pracovní sílu. Děti vozili a ukazovali za peníze, cpali do nich cukroví a zároveň je častovali nejhoršími nadávkami a nenávisť.

Sláva a radovánky však netrvaly dlouho. Zajaté děti pomřely a z pohraničního území přišla zpráva, že indiáni zase přepadli „nevinné“ osadníky, povraždili jejich rodiny a, hrůza hrůzoucí, odvěkli do lesa sekery, pily, nože, nůžky a jeden slamník! Ti vrahové, ti lupiči a zloději!

Kolonisté najali kárnou expedici. Přivlečené „trofeje“ mluvily za vše – spousty krví potřísněných ozdob, jež ty lidské heny strhaly z mrtvol. Nebylo ani třeba naslouchat odpornému vypravování zpitých vrahů, nebylo třeba vidět úpěnlivé pohle-

dy vystavovaných dětí. Zvuk varhan, jenž doprovázel slavné *Te Deum*, zpečetil vítězství nad rudochy...

Prostudoval jsem tehdy z pověření Ligy pro ochranu indiánů celou situaci a podal vládě návrhy na založení rezervace a jakési policie, která by zamezila obapolným vpádům. Požadoval jsem propustit zajaté ženy a děti, aby se mohly vrátit ke svým příbuzným, a potrestat všechny vrahy, zvláště ty najaté za peníze.

Proti mým snahám o potrestání těch, kdo financovali a prováděli hony na indiány, mezi nimiž byli také německý konzul Sahlinger a františkánský klášter, se v Blumenau zvedla vlna veřejného odporu. Mělo to pro mě citelnou finanční dohru: moje smlouvy s německými muzei nebyly dodrženy, ačkoli sbírky jsem zaslal a jejich příjem byl potvrzen.

V roce 1908 jsem přijel do Vídně, abych na mezinárodním kongresu amerikanistů mluvil o třech různých problémech: o Ameghinově teorii stěhování národů a její aplikaci na studia mytologie, o svém pozorování vědě až dosud zcela neznámých indiánů *bugres* a poslední byl můj příspěvek k moderní historii konkvisty. Přestože jsem měl onu čerstvou zkušenost s německými osadníky, dal jsem si velký pozor, abych mluvil výhradně o „evropských přistěhovalcích“. Jižní Ameriku kolonizovali a kolonizují příslušníci různých evropských národů a mně šlo o otázky čistě humánní.

Tím větší bylo moje překvapení, když povstal ředitel berlínskému muzea dr. Seler a na kongresu, i později v německých novinách, mi vyčítal, že jsem český šovinista a Němcožrout. Aby byly jeho útoky pádnější, zpochybňoval, ačkoliv je odborníkem na Mexiko a jihoamerické etnologii rozumí dost málo, moje příspěvky i po odborné stránce. Vysvětloval jsem si to tím, že zástupce německých muzeí je prostě překvapen mojí přítomností ve Vídni, protože si mě představoval daleko za sedmero horami, a hlavně za oceánem. Byl si zřejmě jistý, že se bez finančních prostředků nedokážu vrátit do Evropy. Když mě uviděl v přednáškovém sále, byl asi tak rozčilený z představy všech možných otázek, které mu budu klást, že přestřelil.

Obvinili mě pak i v tisku, že jsem celou humanitní brazilskou akci úmyslně vyprovokoval z národnostní zášti proti Němcům. Mimo jiné jsem se dočetl, že pocházím z národně fanatické rodiny, že jsem podvodník a že komolím i své jméno a nacionalisticky se podepisuji Frič a ne Fritsch.

Je to pravda. Jsem Čech a vždy jsem se ke svému původu hlásil. Německá muzea to věděla, když mě angažovala. Ovšem pravdou je také to, že kdybych v Brazílii narazil místo německých spekulantů s půdou, kteří organizovali a platili hromadné vraždy, na Čechy, nečekal bych na zdoluhavou tamější spravedlnost a zakročil bych rázněji a přímo. Nesnesl bych, aby moji krajané dělali ostudu mému národu.

Tak jsem se tedy vracel ze své třetí jihoamerické cesty.

Proč píšu o těchto nechutných věcech? Protože mě celou dobu s Čerwuišem v Evropě trápily pochybnosti, jak si po návratu domů poradí on. Jak on bude přijat, až se vrátí obtížen novými poznatky mezi své naivní a nevědomé krajany a bude jim vyprávět o svých zážitcích? Bude bojovat proti předsudkům? Narazí na nepřátelství a intriky, budou ho kamenovat, ukřižují ho, nebo se stane spasitelem? Přizpůsobí se lépe než já svému bývalému prostředí?

Zdá se mi, že osud změnil podivuhodně a nenávratně životy nás obou.

Vymírající národ

PARNÍK FORTUNA jel zvolna proti línému proudu horního toku *río* Paraguay. Postranní kola ledabyle klapala do kalné vody, oheň pod kotli skomíral, stroje měly málo páry. Proto se jindy tak rychlý parník jen pomaloučku plazil.

Seděl jsem na palubě na kapitánském můstku a popíjel maté s majitelem lodi, kterému jsem už před lety dal přezdívku korzár Vierchi. On i jeho bratr, který vlastnil navlas stejnou loď, byli opravdu pěkní lupiči. Zneužívali toho, že obstarávali na horní Paraguayi spojení se světem a že bez jejich parníků, vozících zásoby, se neobešly ani vojenské posádky v pevnostech Fuerte Olimpo a v Pacheco neboli Bahía Negra, ani policejní posádka šesti mužů v Puerto Casado, natož obyčejní osadníci. V těch končinách nad Concepciónem se nikdo práva nedovolal. Jezdily zde ještě jiné lodi, ale velmi nepravidelně. Oba kapitáni Vierchiové znali dobře svou řeku, znali její víry i mělčiny, a proto, zatímco jiné lodi mívaly týdenní i delší zpoždění, jejich par-



...korzár Vierchi. (str. 13)

níky se objevovaly přesně podle jízdního řádu. Proto jim každý dával přednost, ačkoliv si na těch lodích cestující nebyl jistý majetkem, ba ani životem, a takovou věc, jako je listovní tajemství svěřené pošty, považovali majitelé přímo za směšnou. Nikdo ovšem stížnostmi neriskoval, že Vierchiho lodě přestanou v jeho přístavu zastavovat.

Také mně, jako každému jinému, prováděli kdysi všelijaká darebáctví, až jednou jsem si dovolil žertík já. Křížoval jsem tehdy s těžce naloženým plachetním člunem řeku a právě uprostřed jsem se dostal do bezvětří. Zrovna v tu chvíli od jihu přijížděl proti proudu Vierchiho parník s novou vojenskou posádkou do Pacheka na palubě. Začal jsem se zplihlou plachtou ze všech sil veslovat ke břehu, ale parník nabral týž směr, ačkoliv na volné řece bylo místa dost. Vierchi se zkrátka rozhodl pobavit sebe a své pasažéry tím, že mě zkoupe. Jakmile mi to došlo, odložil jsem veslo a svou dalekonosnou mauserovkou jsem střílel právě vedle jeho hlavy do lodního zvonu na velitelském můstku. Od těch dob přestal otevírat mé dopisy a vykrádat mé zásilky a vycházeli jsme spolu dobře.

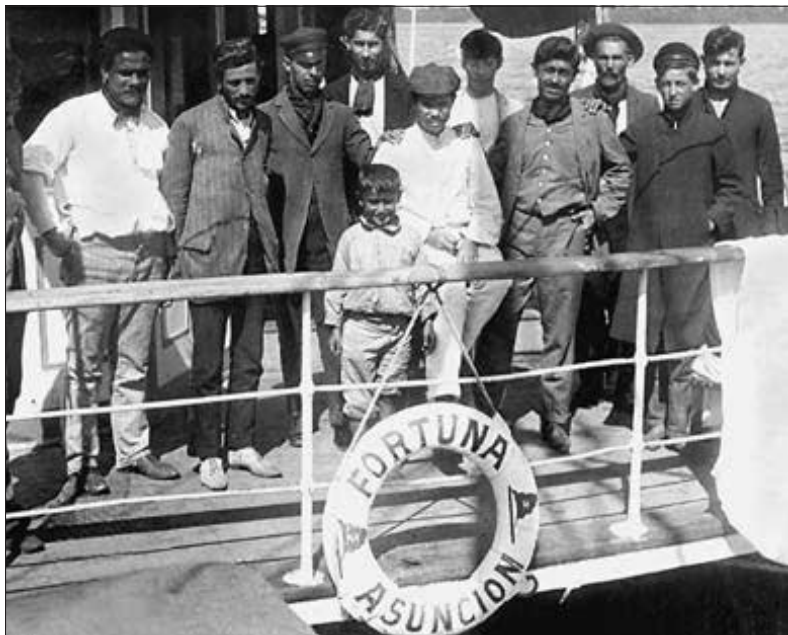
Tentokrát to bylo snad poprvé, co Vierchi nejel podle jízdního řádu. Spolehl se jako starý lakomec na paraguayské dřevorubce, od nichž kupoval dřevo za babku, a vyrazil s nedostačnou zásobou. Ale přepočítal se. V žádném přístavu po cestě nenarazil na dřevorubce, kteří by byli ochotní rozřezat své vzácné kebračové kmeny na polena. Stěží sehnal palivo na jízdu od přístavu k přístavu, zpoždění se zvětšovalo a Vierchiho nálada byla den ode dne černější.

„Už abychom dorazili do Puerto 14 de Mayo, ten Francouz mívá vždycky polen dost,“ prohodil nervózně.

„Na vašem místě bych na to tak nespolehal, kapitáne,“ odvětil jsem. „Myslím, že byste měl zakotvit jižněji, tam, kde les doléhá až k vodě. Máte na palubě dost pasažérů, když každému z nich půjčíte sekyru, tak vám za hodinku za dvě nasekají dříví, že s ním vystačíte až do Pacheka.“

„Anebo mi také utečou i se sekýrami, cožpak neznáte tyhle námezdné Paraguayce? Ne, ne, chci se dostat až do indiánského území, tam jim zmizet do lesa nedovolí strach.“

„Jak myslíte, kapitáne,“ pokrčil jsem rameny. „Ale když už mluvíme o indiánském území: mohl byste mi prokázat jednu laskavost?“



...rozhodl se pobavit sebe a své pasažéry... (str. 14)

„Jestli to bude v mých silách?“

„Je to jen maličkost. Rád bych vyvěsil na přední stěžeň svou vlajku. Chci se zdržet v Pacheku jen krátce a chtěl bych se setkat s Čamakoky. Jejich zvědové se potulují kolem řeky, a jakmile uvidí mou vlajku, dají kouřové signály ostatním a já ušetřím čas. Než my dorazíme do Pacheka po vodě, Čamakokové tam po souši dávno budou.“

V Puerto 14 de Mayo čekalo kapitána nové zklamání. Zásoby polen žádné, a co horšího, všichni indiáni toho rána nechali práce a odešli k severu.

„To mám z toho, že jsem vám vyhověl s tím vaším praporem,“ soptil kapitán. „To je mi pěkná náhoda, že indiáni přerušili práci zrovna před naším příjezdem!“

Nezbylo, než poslechnout moji radu a přimět cestující, aby na břehu pokáceli nějaké stromy a nařezali polena.

„S touhle zásobou dorazíme pohodlně do Puerto Diana,“ chlácholil jsem kapitána. „Don Rodolfo vás tam zásobí dřevem,

a jestli ho nebude mít dostatek, přiměju Čamakoky, aby vám ho nařezali víc, než budete potřebovat. Kvůli mně to udělají. Jen se teď musíme snažit, abychom tam byli dřív než oni.“

Fortuna vyjela plnou parou, řečiště je tam všude hluboké. Chvíli před tím, než jsme dorazili do kotviště v Dianě, hlásil topič, že spálil poslední poleno.

Na břehu i v domě bylo jako po vymření. Teprve po chvíli se objevila indiánka, se kterou don Rodolfo žil a s níž měl roztomilého chlapečka. Zcivilizovala se, byla vždy čistě a po evropsku oblečená, jen španělština jí dělala potíže. Don Rodolfo spí, nechce ho rušit. Dříví není. Čamakokové jsou utábořeni nedaleko, ale nepracují. Nemají sílu. Také v jiných dřevorubnách nepracují. Chtěli by, ale nemohou. Ani vojáci je nepřinutí.

Mezitím se objevil pán domu, Švýcar Rudolf Häfflinger: „S dřívím je potíž. Všichni indiáni odtud na sever jsou nemocní. Dělalí se jim podivné vředy v konečnicku a krvácením ztrácejí sílu. Na jihu jsou prý ještě zdraví. Proč jste se nezásobili u Francouze v Puerto 14 de Mayo?“

„Indiáni tam přerušili práci a táhnou sem. Kdy si myslíte, že mohou dorazit?“

Häfflingerova žena počítala, že nemohou být daleko. Věděla, že je vede *kazik* (náčelník) Antonio, bratr *kazika* Laryho, náčelníka zdejších Čamakoko-Iširů. Ti se začali pomalu trousit k našemu parníku ze sousedního tábora.

To však nebyli moji urostlí Čamakokové, jak jsem je znal, to byly jejich stíny. Přesto se mi podařilo přimět je, aby pochytili voly, připravili káry a podpálili trávu kolem dokola. Indiáni dobře znají smysl karantény, označené spálenou trávou v místech, která neslibují lov. Nikdo nepálí nadarmo, a když pálí, pak to jistě něco znamená. Nemoc, kterou severní klany trpěly, byla zřejmě přenosná. Musel jsem udělat všechno pro to, aby se nenakazili indiáni, kteří přicházeli na moje pozvání od jihu.

Několik mladých hochů jsem poslal do vnitrozemí, aby zapálili signální ohně a svolali tak kdekoho. Od indiánů jsem se dozvěděl, že nedaleko v lese jsou menší zásoby polen, a tak jsem zorganizoval paraguayské cestující, aby je odvezli do přístavu. Svůj stan jsem si postavil doprostřed vypálené trávy. Ještě horký popel je totiž nejlepší jako nouzový dezinfekční prostředek.

Kazik Antonio přišel první a sám, své lidi nechal daleko vzadu. Byl to můj dobrý přítel. Před lety mu moje smečka psů za-

chránila život při lovu. Byli jsme tehdy oba ranění, poznamenali jsme se navzájem svou krví, a tím jsme se navždy spřátelili.

Několika slovy jsem mu vysvětlil situaci na parníku a požádal ho o pomoc. Pak jsem mu naznačil, že by bylo moudré, kdyby se jeho lidé příliš nestýkali se svými nemocnými severními krajany, a hlavně aby přivázali všechny své psy, kteří podle mě přenášeli nákazu. Antonio o nemoci věděl, měl ke mně velkou důvěru a uznával, že taková opatření jsou asi důležitá, ale zároveň mi prozradil, že mezi jeho lidmi se už nemoc také objevila a že přísná omezení by jen vyvolala paniku.

Jak přicházely jednotlivé rodiny, hned se dávaly do práce, jako by ani ten dlouhý pochod neměly za sebou. Antonio měl mezi svými lidmi velkou kázeň. Muži odcházeli se sekýrami do lesa, ženy, vyzbrojené dlouhými šavlemi z tvrdého dřeva, rozbijely mladé výhonky palem, aby získaly jejich jedlou „duši“, nebo sháněly jinou rostlinnou potravu. Chlapci a malé děti na mně vyškemrali udice a věnovali se rybaření.

Ani ne za dvě hodiny po našem přistání přijížděla první volská kára naložená poleny, brzo následovaly další a do večera byly všechny volné místnosti lodě naplněné dřívím. Fortuna vyjela k severu.

Prohlédl jsem mnoho nemocných i skoro umírajících. Byla to podivná nemoc. Dech, tep srdce, teplota, výměna látek, všechno bylo normální jako u docela zdravého člověka. A přece mnozí umírali vysílením. Nemocní budili dojem lidí postižených dlouhotrvajícím hladem. Ale všude kolem rostly palmy, v řece bylo dostatek ryb a jednotlivé stany byly dostatečně zásobené na několik dní. Hlad neměli, jak dokazovala kulatá bříska dětí. Nikdo také netrpěl bolestmi. Příčinou vysílení byla zřejmě ztráta krve. Krvácející vředy se vyskytovaly u dospělých, ale i u docela malých dětí, ba i kojenců.

Neznámá nemoc. Pokud se mi podařilo zjistit, trpěli jí výhradně indiáni. Nedoslechl jsem se, že by se byl nakazil nějaký Paraguayec. Nákaza tedy byla zřejmě podmíněna indiánským způsobem života.

Po západu slunce se rozhořely ohně v křoví na pokraji lesa a zazněly odtud zpěvy. Byly dvojího druhu: Z osady, kde zůstaly ženy, doléhal zpěv smutku, teskné písně mrtvých, jimiž oplakávaly své zemřelé. Z větší hloubky lesa se ozývaly zpěvy bojovníků. Tam byla porada stařešinů kmene. Tam jsem zašel.



Jak přicházely jednotlivé rodiny, hned se dávaly do práce... (str. 17)

Před ležením mne očekával Antonio s balíkem obaleným sítinovou rohoží. Znal jsem ten balík. Při pochodech ho Antonio nosil stále s sebou, nesvědčil ho ani své ženě. Byl to jeho slavnostní úbor, který oblékal jen při nejdůležitějších příležitostech, kdy vystupoval nejen jako *ehnit*, náčelník, ale také jako *ahmak*, dobrý kouzelník - léčitel. Hlavní částí úboru byl veliký ornát, péřová ozdoba kryjící celou hlavu a splývající po zádech skoro až ke kotníkům, široký tak, že bylo možné se do něj zahalit. Odhadoval jsem, že to množství volavčích per, protkaných perím všech možných barev, váží dobře dvě kila.

„*Patta* Alberto, vezmi si můj oblek *ahmaka*. Já svůj lid vyléčit nedovedu.“

„Mám obavu, *patta* Antonio, že to nedokážu také. Neznám nemoc. Chci se jen pokusit hledat léky. Než je najdu, pokusím se nemoc oslabit.“

„Znáš tedy víc než já, a to jsem starý. Obleč se. Dodáš tím mému lidu důvěry. Budou spíše poslouchat, co poručíš.“

V tom měl pravdu. Důvěra je hlavní lék. Nevěřil jsem samozřejmě, že by mohla zastavit krvácení, ale poslušnost při provádění dezinfekce byla první podmínkou úspěchu.

Odložil jsem tedy šaty, natřel si tělo červenou šminkou, ová-
zal se péřovými ozdobami a náramky z jeleních kopyt. Do ruky
jsem si vzal kouzelnické žezlo a chřestačku a šel k ohňům.

Za svého dlouholetého pobytu mezi Čamakoky jsem byl mno-
hokrát při poradě starců, ale ještě nikdy to nebyla taková slav-
nost jako tentokrát. Představoval jsem si, jak obrovské sály by
muselo mít muzeum, kde by se všechny ty nádherné předměty
daly vystavit! Ani ve snu jsem netušil, že moji přátelé mají ta-
kové bohatství, které celá ta léta skrývali i přede mnou. Jen
Antonio se spokojil s jednoduchou čelenkou z perí černé kach-
ny a s péřovým štrápcem, přivěšeným u bederního provazu na
boku. Pokynul mi na volné místo vedle sebe. Bylo to čestné mís-
to pro hosta – po jeho levé, slabší straně.

Právě zpíval staříčkový kouzelník. Dětství prožil jako válečný za-
jatec u sousedního kmene Tumrahá a přiučil se tamějším kouz-
lům. Čarodějové Tumrahá nepoužívají léčivé rostliny, ale uzdra-
vují hypnózou a sugescí. Často jsem obdivoval jeho úspěšné léčby.
Nyní byl však podezříván, že se přeměnil na *konosahu*, zlého
čaroděje, který přivolal nemoc. Stařec se bránil svým zpěvem:

„Nepřivolal jsem nemoc. Nic takového mne nenaučil můj
mistr. Ale slova jsou jako květiny plovoucí po vodě. Zdá se, že
rostou ze země, ale když na ně šlápnete, proboříte se do bahna.
Nikdo jim nevěří. Jsem starý – na mém životě nesejde. Můžete
mne zabít: Neuvidíte zlobu v mém oku. Můžete spálit mé tělo,
aby se moje duše nemohla proměnit v jaguára a škodit mému
lidu. Rád bych se sice shledal se svými předky – moje duše by
ráda lovila s jejich dušemi. Ale ať se raději moje duše promění
v páru, kterou duše mých předků nebudou vidět. Spokojím se
s tím, že je budu vidět já, a budu se těšit jejich radostmi. Život
mé duše bude smutný, nikdy nebude moci s nikým promluvit,
nikomu nebude moci přispěchat na pomoc. Myslím, že nejsem
vinen nemocí – ale sám to nevím. Přesvědčte se. Zmizí-li nemoc,
až mne spálíte, pak jsem vinen.“

Ze všech stran se ozvalo tlumené: „Hum, bum, hum,“ jako
když bufá krokodýl na řece. Řeč se všem líbila.

Předstoupil mladý čaroděj *Wedwé* (Morče). Měl slavnou po-
věst, přestože byl ještě chlapec. Cvičil svou vůli tak, že mnoho
dnů a nocí skákal z nohy na nohu, až se mu z úst vyhrnula
krvává pěna, a když mu krev pokryla celá prsa, v extázi léčil
– a uzdravoval. Jak? Čím? To nevím. Ale mnohokrát jsem byl

při jeho úžasných zákrocích přítomen. V pralesích jsem se setkal s mnoha věcmi, které naše věda neumí vysvětlit. Wedwé zázračně léčil osm let. Zemřel na chrlení krve po jednom příliš dlouhém cvičení.

„Starý čaroděj není vinen nemocí. Ani já jsem ji nezavinil, i když se ve snu stýkám se zlými duchy nemocí a bojuji s nimi. Nepřivolali jsme nemoc. Neumíme to. Není třeba dělat žádné zkoušky, abyste se přesvědčili. Stačí, že oba nemocí trpíme. Proč bychom přivolávali nemoc sami na sebe? Ani já tuto nemoc neznám a nedovedu bojovat s jejím duchem.“

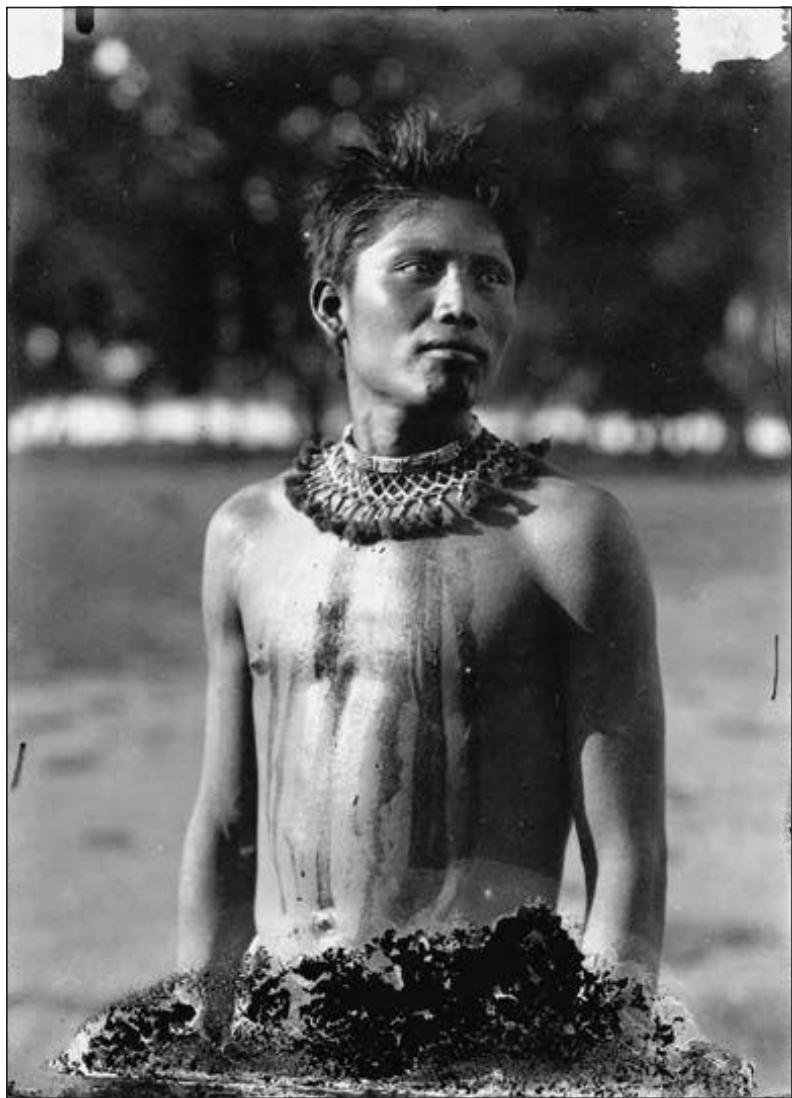
Všichni se zadívali na mne. Teď jsem měl říci svůj názor já.

Rozvířil jsem chřestačku a zazpíval svou píseň. Kdysi dávno ji pro mě složil Antonio. Bylo to toho dne, kdy mi v bažině zastoupila cestu krokodýlí samice, chránící své hnízdo, a přinutila mě k boji o život. Neměl jsem jinou zbraň než nůž, ale podařilo se mi ji nejprve oslepit a pak zabít. Kdybych to neudělal, zabila by ona mne. V očích indiánů to však bylo hrdinství a oni se rozhodli přijmout mě do svého kmene. Vládce vody, *niodčik*, krokodýl, se stal mým totemem.

Zpíval jsem „*Huaté ditté niodčikté - ilheté, niodčikté - ilheté...*“ a všichni jsme si připomněli ty krásné doby, kdy jsem mezi nimi žil. Odpověděli pak svým zpěvem a teprve potom jsem mohl promluvit k věci:

„Ani já dosud neznám nemoc a nemám proti ní lék. Vím jen, že nemoc přinesla nějaká zvířata. Nevím která. Pokusím se je hledat. Nevím, jestli je najdu. Zkusím některé léky. Nevím, jestli budou dobré. Najděte mezi nemocnými někoho, o kom si myslíte, že musí umřít. Na něm budu dělat pokusy. Jestli se to podaří, uzdravím jeho i ostatní. Když se to nepodaří, nedávejte mi vinu. Opatřím vám potravu, která vám dodá sílu, abyste mohli nemocí vzdorovat. Neslibuji nic, ale pokusím se. Poslechnete-li mé rady, snad se mi to povede.“

Nyní radím: vystěhujte se z křoví na volné prostranství, není teď mnoho komárů a všichni máte moskytí sítě. Je to tedy možné. Přestěhujte se na místo, kde předtím spálíte trávu, ještě na horký popel. Spalte všechny nepotřebné věci. Vypalte hrnce a plechovky, ve kterých vaše ženy vaří a nosí vodu. Každý den se přestěhujte na čerstvě vypálené místo. Kolem vesnice zapalte oheň. Viděl jsem vaše psy. Jsou to jen stíny psů. Necháte-li je přivázané, zajdou hlady, pustíte-li je, budou roznášet nemoc.



...když mu krev pokryla celá prsa, v extázi léčil - a uzdravoval. (str. 19)

Možná, že by bylo lépe, kdybyste je pobili a spálili. Víím, že je to pro vás těžké, ale snad to bude lepší pro vás i pro ně. Ale o tom se rozhodne, až je zítra prohlédnu čarovným sklem. Zvířata, která přinesla nemoc, jsou možná tak maličká, že nejsou vidět. Mohu je vidět jen tím sklem. To jsou mé rady. Zítra čekám vaše rozhodnutí.“

Bylo už hodně po půlnoci, ale Häffliker na mě čekal. Tropicke noci jsou krásné, krásně se za nich beseduje a popíjí maté. Häffliker byl rád, že jsem mu přivedl indiány. Nabídl mi, abych u něj bydlel. Dělal si naděje, že dokud u něj zůstanu, zůstanou i indiáni a budou pro něj pracovat. Všechny dřevorubny v okolí stály, a tak si představoval, že přijde snadno k výdělku. Využil jsem jeho pozvání a řekl mu, že bych chtěl zůstat tak dlouho, dokud nepřijdu na kloub té podivné nemoci.

„Nevíte, kdo by měl tady v okolí na prodej několik krav nebo volů?“

„Chcete si zařídit chov dobytka?“

„To ne, spíš jatka. Zkusím živit všechny indiány aspoň týden výhradně polévkou a hovězím masem. Změna jídelníčku a silná strava jim snad trochu nahradí ztracenou krev.“

„Mohl bych vám lacino prodat dva tučné voly. Jeden si nalomil nohu, druhý pazneht. V pevnosti mi za ně dávají směšně málo, protože vědí, že je stejně musím zabít. Nechám vám je za to, co mi nabízejí.“

„Vaše žena se nepřestala stýkat se svými příbuznými. Přesto se jí nemoc vyhnula. Není to tedy nemoc, která by přepadla každého indiána. Bude to spíš v jejich způsobu života. Zítra mě čeká spousta práce. Nejdřív musím zjistit, kdo je vlastně nemocný a komu se zatím nemoc vyhýbá. Musím začít sledovat ty zdravé, jestli onemocní, když změní své zvyky. Vy se vyptejte své ženy, jak se chová, když jde do vesnice na návštěvu. Jestli mezi nimi sedí, co s nimi jí a tak.“

„To vám mohu říci sám, protože s ní občas chodívám. Odcizila se jim. Nesedne si nikdy jinak než do dřepu. Bojí se, aby nedostala vši. Pije s nimi maté, kouří s nimi dýmky, ale jejich stravu nikdy nejí. Navykla si vařit po bělošsku. Sem mi indiáni nechodí. Příbuzný nepřibuzný, do baráku mi nesměj.“

O možnosti nákazy jsem se tím mnoho nedozvěděl. Šel jsem spát do svého stanu.

Čerwuiš Piošád Mendoza

UŽ PŘED VÝCHODEM SLUNCE stál u mého stanu. Objevil ho tam Häffliger, který mě šel vzbudit. Ještě v polospánku jsem slyšel, jak říká:

„Kde se tu bereš, Mendozo? Už jsem tě dlouho neviděl.“

Když jsem vykoukl ze stanu, vysvětloval mně: „Je to *letrado* (doslova písmák, ale ve smyslu mazaný, říká se tak také indiánským tlumočnickům). A jaké si vybral vznešené jméno! Mendoza...“

Indián se mračil, ale na Häffligerovo zesměšňování nijak nereagoval. Obrátil se ke mně a obřadně se představil:

„Čerwuiš Piošád Mendoza.“

„Proč máš tři jména?“ zeptal jsem se, ale Häffliger promluvil zároveň se mnou:

„Snad si nejdeš vydělávat kácením dřeva? Tebe jsem nikdy pracovat neviděl!“

Mluvili jsme španělsky. Häffliger věděl, že indián rozumí, ale ten jeho otázky ignoroval, a aby to ještě více zdůraznil, odpovídal mi ve své řeči:

„Můj *lagret* (otcův bratr) i můj *itét* (bratr matčin) byli *ehnitové* (náčelníci). Proto nepracuji jako dřevorubec.“

„Přivedl jsi na práci své lidi?“ ptal jsem se dál.

„Nemám lidi. Můj rod vymřel. Jsem sám. Mám jen několik mladých otroků a jednu otrokyni Tumrahá, ulovil jsem je ve válce. Ti zůstali ve vnitrozemí. Jsem sám.“

„Co tu tedy chceš?“ vyjel na něj Häffliger. Měl zájem jen o levné pracovní síly pro svou dřevorubnu. „Přišel jsi vyžít své krajany?“

Indián opět okatě Häffligeru přehlížel a pokračoval v hovoru se mnou:

„Kmen hledal někoho, koho bys buď vyléčil, nebo zabil, až budeš pátrat po léku pro všechny. Přihlásil jsem se sám. Jsi teď můj *dij*.“ (Tak nazývají váleční otroci své pány. Pán má právo otroka beztréstně zabít, ale nikdy jsem ještě o takovém případu neslyšel. Chová se ke svému otroku spíš jako adoptivní otec.) „Přišel jsem za tebou už v noci. Slyšel jsem, co sis povídal s tímhle člověkem. Slyšel jsem, že jsi mluvil o velkých kouzelní-

cích v Asunciónu a v Buenos Aires, kteří znají víc než ty. Když mne nezabiješ ani nevyléčíš, pojedu s tebou k nim. Až najdou lék, přivezu ho svým lidem.“

Podíval jsem se na Häffligeru: „Co je vám to platné, že netrpíte návštěvy příbuzných své ženy ve svém domě. Příště spolu budeme muset mluvit německy. Ten chlapík ležel celou noc vedle nás a nevěděli jsme o tom ani my, ani váš pes!“

Když jsme mluvili řečí, které nerozuměl, dělal indián, že neslyší. Dával tím najevo, že mne uznává za „otce“ a sebe za otroka, který se nesmí urazit. V divočině se dá mnohé říci beze slov.

„Proč máš členku z peří černé kachny, odznak *ahnače* (učedníka čaroděje)?“

„Chci se od tebe naučit léčit svůj lid.“

„Dobrá, budeme spolu hledat lék.“

„Půjdu napřed plavat do řeky. Pak si mne prohlédni.“

„Ne, prohlédnu tě hned. Až budeš *tigiči*, udělej to na talíř a přines mi to. Pak teprve můžeš jít plavat.“

Vybalil jsem z bedny svou skromnou lékárníčku a mikroskop. Starý Antonio mi dělal asistenta. Opatrně omýval mikroskopická sklíčka a zkumavky, vycítil, co kdy potřebuji, a byl mi stále při ruce. Mikroskop ho udivil, stejně jako dítě, které se jím dívá poprvé, ale nedával to najevo.

Zjistil jsem, že vředy nebyly hnisavé, jen z nich stále vytékala krev, jako z rány. Ani v krvi, ani ve výkalech jsem nenašel mikroskopický život jiný než všude v tropické přírodě. Šlo zřejmě o bakteriální nákazu, a na tu můj cestovní mikroskop nestačil. Zkoušel jsem rány všemožným způsobem dezinfikovat, a to i dost drasticky lápisem a sublimátem. Čerwuiš ani nemrkl okem. Rány se však hojily za den samy i bez dezinfekce, ale přes noc se objevily nové na jiných místech. Byl jsem se svými vědomostmi v koncích. Styděl jsem se za svoji bezmoc.

Jediné, co jsem ještě mohl udělat, bylo, že jsem vyškvařil a pročistil lůj z poražených volů, smíchal ho s dezinfekčními prostředky a navařil několik plechovek od petroleje jakési pomády. Ta pomáhala alespoň do té míry, že se rány zavíraly a přestávaly krváčet o několik hodin dříve než bez ní.

Moje vlajka vztyčená na stožáru přístaviště přilákala jednoho dne mého přítele, vynikajícího lovce dona Pabla. Požádal



Už před východem slunce stál u mého stanu. (str. 23)

jsem ho o pomoc, protože jsem si byl jistý, že se na něho mohu spolehnout. Zatímco budu pryč, bude dbát na indiány, aby dodržovali stanovený režim, a bude mi posílat zprávy. Věrný don Pablo mi to slíbil a skutečně se mu podařilo dosáhnout toho, že i po mém odjezdu indiáni plnili mé příkazy, denně se stěhovali, denně pálili trávu na místech, kde se usídlili, a nemoc se přestala rozšiřovat. Teprve mnohem později jsem se dozvěděl, že zastavení nákazy bylo způsobeno vybitím všech psů, ke kterému se indiáni přece jen odhodlali, když je komáři přinutili odejít z pobřeží daleko do vnitrozemí.

Při přípravách na návrat domů jsem na Čerwuiše neměl mnoho času. Občas se připomněl nějakým kouskem, který mě a Häffligera rozveselil. Svou nadcházející cestu pojal jako objevitelskou. Na průzkum tajemných velkých vesnic bílých lidí se chystal po svém. Několikrát jsem ho přistihl, jak se prohlíží nad vodním zrcadlem, vystrojený do částí mých odložených šatů, a jak zkoumá, které by byly nejvhodnější pro pobyt u cizích národů.

Před naším odjezdem byla svolána velká porada starců a bojovníků kmene Čamakoko, ale já na ni nebyl pozván. Bylo mi to sice divné, ale nebylo kdy nad tím přemýšlet. Mnohem později jsem pochopil, že na té poradě dostával vyslanec kmene tajné instrukce, jak prozkoumat všechna tajemství bělochů, aby, vrátí-li se živ, mohl poučit svůj lid.

Když se blížil parník Fortuna, byly v přístavu pouze ženy, nadmíru ochotné pomáhat při nakládání zavazadel nebo polen, bude-li parník zase přibírat palivo. Ale Fortuna nepřistála. Zůstala uprostřed řeky, kola se pohybovala zpět a Vierchi na mě volal, abych se honem nalodil člunem, že má naspěch. Čerwuiš přiběhl na poslední chvíli a skočil do člunu. Už jsem si začínal myslet, že ztratil k výzkumné cestě odvalu.

Honba za léky

ZASE JSEM SEDEĽ na velitelském můstku Fortuny a popíjel maté s kapitánem Vierchim.

„Kam s sebou vláčíte toho umírajícího indiána? Budete z toho mít jen nepříjemnosti.“

„Jestli nenajdu cestou nějakého lékaře, pojedete se mnou do Asunciónu k doktoru Gasparinimu. Spoléhám na vás, že ho potom vezmete zpátky. Ale třeba narazím na dobrého lékaře už v Concepciónu. Nevěděl byste o někom?“

„Pokud já vím, jsou tam jen samí šarlatáni a opilci. Ale mohli byste to zkusit na naši příští zastávce ve Fuerte Olimpo. Mají tam teď lékaře, nějakého Braziliána, ale prý moc moderního a učeného člověka, až se jeden diví, že se vydal do takové divočiny. Budu tam vykládat traktor, co si objednal správce, takže budete mít dost času.“

Vylodění traktoru nakonec trvalo celý den, zabořil se totiž hned, jak vyjel, do deštěm rozmočené půdy. Lékař mě překvapil mikroskopem, lékárnou a laboratoří, právě jako svými vědomostmi i zájmem o neznámou nemoc – ale nebyl o nic moudřejší než já předtím. Snad tedy Concepción...

Dorazili jsme tam za pár dní. Bylo to už tehdy poměrně velké městečko a kolem přístavu vyrostly domy v evropském stylu, krámy s výkladními skříněmi i pár hotelů. Tam snad seženu nějaké informace.

Vyjednával jsem s Čerwuišem, aby na mě hodinku počkal před hotelem. Blížila se doba oběda a oblíbená jídelna bude jistě nabitá. Vejít ve společnosti dlouhohlavého indiána mezi Paraguayce, z nichž mnozí měli v žilách devadesát procent indiánské krve, ale maskovali to tvrdým límcem a lakovanými střevíci, by bylo stejně nevhodné, jako mluvit o provaze v oběšencově domě. Čerwuiš mě ale ujišťoval, že dokáže jíst z talíře vidličkou i nožem a vůbec že se bude umět ve společnosti bělochů pohybovat. Zatím to sice ještě nikdy nezkusil, ale díval se skulinou ve zdi, jak obědvali důstojníci v pevnosti Pacheco. Pochyboval jsem, zda se způsoby vojáků ze zastrčené pevnůstky hodí pro moderní hotel, kde by asi neradi viděli házet kosti pod stůl pro psy, a váhal jsem.

Vtom se ve dveřích objevil přitloustlý usměvavý človíček, oblečený ve svítivě bílých tropických šatech s drahocenným panamáčkem na hlavě, a upřel na mě zkoumavý pohled:

„Ať se propadnu, jestli tohle není don Alberto a ten vedle něj jaký Čamakok!“

Byl to Conde de la Place, můj dávný známý z divočiny, trochu potrhlý mužik, který znovu a znovu a vždycky bezúspěšně zkoušel v těch končinách podnikat.

„To se musí oslavit,“ hlaholil. „Zvu vás na oběd do hotelu!“

„Počkejte, příteli, nemám, kde bych nechal svého indiána. Je ještě trochu *čukaro* (divoký kůň), nevím, jak by se choval mezi těmi lidmi. Bylo by asi lepší...“

„Ne, ne, ne, tady mám slovo já. Jsem teď vážený obchodník a nikdo si nedovolí zahlížet na mé hosty,“ přerušil mě rázně a táhl nás oba dovnitř.

Právě se začalo podávat jídlo. Žádný z malých stolků nebyl volný, a tak jsme museli přisednout k dlouhé tabuli uprostřed rozlehlé jídelny. Většinou hostů byla naše přítomnost krajně nemilá a vůbec se to nesnažili skrývat.

Při polévce to dopadlo dobře. Čerwuiš, jak to odpozoroval u ostatních, si uvázal pod bradu ubrousek a jedl vzorně lžící. Jeho úsilí zapůsobilo na ostatní tak, že se snažili vypadat ještě důstojněji a drželi lžice se zdviženým malíčkem, což bylo nemotorné a nepohodlné, ale indián i to hned odpozoroval a napodobil. Naštěstí si nikdo nevšiml toho, že těch několik zbylých nudlí, které mu nakonec nešly na lžici, vyškrábnul prstem a hodil si je do úst. Každý byl totiž zabraný do starostí, jak se odlišit od divocha a vypadat co nejvíc civilizovaně.

Horší ale bylo, když mu přinesli roštěnku. Byl jsem zvědav, co bude dělat. Čerwuiš naklonil hlavu a podíval se na salát a fazole, jimiž bylo maso obložené. Hodil okem po ostatních, ale nikdo nejedl, všichni pozorovali jeho. Vzal tedy vidličku a nůž, nadzvedl oba malíky a - vyházel všechnu zeleninu na ubrus kolem talíře. Co s takovou zbytečnou okrasou? Mají to ti běloši podivné nápady! Pak si ukrojil hezky velký kus masa, vzal do levé ruky vidličku, maso nabodl, pravou rukou ho zase stáhl a nacpal si ho do pusy. Naštěstí to bylo tak komické, že celý stůj vybuchl smíchem a skandál byl zažehnán. Další sousta už Čerwuiš krájel způsobně podle ostatních a dával si je do úst přímo vidličkou, i když bylo vidět, že se bojí, aby se nepíchl.

Místní lékaři nepřicházeli v úvahu. Žádali nekřesťanské honoráře už jen za zeptání, kdy mohu nemocného přivést. Nedal jsem jim nic a rozhodl jsem se, že vezmu Čerwuiše až do Asunciónu ke svému příteli Gasparinimu. Každý týden odtamtud jezdí parníky na sever a na každém je mezi personálem někdo, s kým se Čerwuiš domluví. Až bude vyléčený, posadí ho doktor Gasparini na loď a pošle domů. Začínal jsem být už poněkud netrpělivý, protože se čím dál víc přibližoval termín amerikanistického kongresu ve Vídni, kvůli kterému jsem se vracel z jihoamerického vnitrozemí do Evropy.

Zařizoval jsem spoustu věcí kolem přepravy mých sbírek a Čerwuišovi jsem se už nehodlal příliš věnovat. Těsně před odjezdem mi však doktor Gasparini sdělil, že týdenní pozorování nemocného nepřineslo žádný výsledek, a přemluvil mě, abych Čerwuiše vzal s sebou do Buenos Aires, kde bude o jeho případ mezi lékařskými odborníky jistě velký zájem.

Bylo to pro mne velké vydání; také kapitán luxusního parníku měl námitky a zdráhal se vzít tak divoce vyhlížejícího pasažéra, ale nakonec jsme se domluvili. Čerwuiš měl zakázaný přístup na horní palubu, a tak jsem ho čtyři dny skoro neviděl. Celou dobu seděl nebo spal v podpalubí na bednách s mými sbírkami a hlídal je. Když se v přístavu nahrnuli na loď nosiči, postavil se do bojovné pozice.

Moje zavazadla byla v říčním i přímořském přístavu hlavního města Argentiny dobře známá. Kolikrát už je přístavní dělníci nakládali a vykládali z různých lodí! Ale tentokrát přišli o výdělek. Čerwuiš na ně nikomu nedovolil sáhnout a já jsem usoudil, že mu nakonec trochu pohybu po té dlouhé cestě neuškodí.

Krátký pobyt je v Buenos Aires drahý. Nestojí za to najmout si byt a hotely zasahovaly příliš hluboko do mé kapsy. Mimoto nastaly nečekané potíže. Navštívil jsem na farmakologické klinice svého přítele a uznávaného vědce dr. Dominguese, abych se s ním poradil o Čerwuišově nemoci. Ještě než jsem mu prozradil, že už je indián ve městě, naléhavě mě upozornil na nezbytnost karantény. Znal jsem dobře tuto vyděračskou instituci, schovávající se pod pláštík vědy a veřejného blaha. Je stejně vyděračská a stejně neúčinná ve všech zemích. Stála by celé jmění. Kdo platí, může do města, kdyby měl třeba mor, za koho musí platit lodní společnosti, posedí si v „pozorování“ třeba ně-

kolik měsíců a má tak nejlepší naději, že se něčím nakazí. Bylo mi jasné, že legální cestou se o Čerwuišově léčení nedá vůbec uvažovat. A já měl tolik naspěch – v přístavu už kotvila moje loď Sofia Hohenberg a chystala se k návratu do Evropy. Navíc kapitán parníku, na kterém jsme do Buenos Aires připluli, odmítl Čerwuiše vzít zpátky bez mého doprovodu: „Snad jedině v kleci.“ Nepochodil jsem ani u jiných majitelů lodí.

Zbývala mi jediná možnost: Odvézt Čerwuiše zpět do Pacha-
ka oklikou přes Evropu.



Moje zavazadla byla v říčním i přímořském přístavu hlavního města Argentiny dobře známá. (str. 29)

Směr Vídeň

U KAPITÁNA RAKOUSKÉ LODI Sofia Hohenberg jsem našel pochopení jak pro Čerwuiše, tak pro mé finanční poměry, které tou dobou již nebyly nejskvělejší: „Dáte na lodi náčelníka zapsat jako svého sluhu. Zaplatíte mu tak jen mezupalubí, ale bude mít přístup ke kajutám i na horní palubu. Kuchař se už o něj postará. Jen vás varuji - vyhněte se lodnímu lékaři. Myslím, že předtím mohl být tak nejvyš poskokem v nějaké lékárně, nedal bych mu léčit ani psa. Zato dbá na předpisy. Nic si s ním nezačínajte a budete mít od něj pokoj. Bojí se indiánů jako čert kříže, měl strach vystoupit na pevninu dokonce i v Buenos Aires.“

Sofia Hohenberg se přes velkou louži plavila skoro celý měsíc. Čerwuiš hned ze začátku prodělal mořskou nemoc, ale jak se zdálo, udělala mu docela dobře, stejně jako pravidelná lodní strava. Kuchař, kterému vypomáhal, si ho oblíbil a nějak se s ním domluvil i ostatní personál. Já jsem se o něj příliš nestaral. Pilně jsem využíval té spousty času, abych zpracoval fotografické desky ze svých cest. Čerwuiše jsem vídal jen časně ráno, když mi do kabiny přinesl maté, a pak při ranní čtvrthodince cvičení a zápasu. Tahle naše každodenní zábava mi přinesla neočekávaný užitek: vypudila z kajuty zbývající tři spolucestující. Byli to bohatí lidé, kteří si najali čtyřlůžkovou kajutu jen ze spořivosti - já musel šetřit doopravdy. Ovšem už během několika prvních dnů jim došly výhody vlastní kajuty, raději si připlatili a přestěhovali se. Já jsem si pak na třech uvolněných lůžkách pěkně rozložil a alespoň předběžně utřídil své sbírky.

Moře bylo klidné, jako bychom pluli po rybníku, občas nám přinesla změnu procházka v přístavu, když jsme zakotvili. Den utíkal za dnem. Moje práce rychle postupovala. Jen někdy, když jsem byl unavený, sešel jsem se s Čerwuišem na zadní palubě a poslouchal jeho vyprávění, jeho dojmy a plány. Už několik Čerwuišových krajanů se vezlo lodí, ale jen do Asunciónu, kam je najali za dělníky; krásnou Tugle vzal jeden kapitán plachetnice až do Montevidea, ale on, Čerwuiš, byl první Čamkok, který viděl moře. A teď po něm dokonce pluje do dalekých zemí. Co všechno už viděl, co všechno bude vyprávět! Ti, co byli před ním mezi bělochy, vyprávěli samé lži - jen to, co slyšeli

od jiných, co jim jiní nalhali. Města viděli jen z paluby lodi, kdežto on...

Poslouchal jsem na půl ucha, jeho tlachání mi dělalo jen zvukovou kulisu. Teď toho lituji, že jsem jeho myšlenky víc nesledoval, ale měl jsem tehdy tolik svých starostí... Myslel jsem na to, co já budu vypravovat, jak já napravím lži těch, kteří přede mnou viděli, ale také skoro jen z paluby, z oken hotelu anebo na stránkách bedekru kraje, ve kterých jsem žil a o kterých toho tolik, tolik nalhali! Vezl jsem s sebou pravé poklady filozofie volných lidí, jejich krásnou mytologii, a byl jsem bezradný, když jsem přemýšlel, jak propašovat ty čisté myšlenky do překultivované, pokrytecké Evropy, která přirozeným věcem dává dvojsmyslné významy.

A čas letěl. Naše loď jela ještě pomaleji, než měla v programu. Začínal jsem mít vážné obavy, že to do Vídně do zahájení kongresu nestihnu. Ale nakonec se našlo řešení. Vrchní strojník, dobrý inženýr Driolli se nabídl, že v Terstu dohlídne, aby moje zavazadla byla v pořádku odeslána do Prahy, a tak jsem mohl opustit loď nalehko už v Janově a pokračovat vlakem.

Ve Vídni jsem pochopil, že s Čerwuišem budou potíže. Do té doby jsem si neuvědomil, jak se na lodi spravil. Krvácel sice stále, snad dokonce víc než dřív, ale našel si způsob, jak ztrátu krve nahradit: nejedl, ale v pravém slova smyslu žral... Na lodi byl jedna ruka s kuchařem i s veškerým lodním personálem, a pěkně mi ho vykrmili. Starali se o něj jako o děťátko a ještě na cestu vlakem mu nabalili zásoby potravin. To ale odporovalo jeho vrozeným zvykům. Indián sní, co má, hned, když to má. Také Čerwuiš by byl jistě zhltnul všechno na posezení, i když byl sytý - ačkoliv indián není sytý nikdy - ale neměl na to čas. V přístavu se staral o zavazadla a cestu vlakem prožíval hůř než mořskou nemoc. Tak svoje zásoby přivezl netknuté až do Vídně a pustil se do nich teprve v domku mé sestry, kde jsme se ubytovali. Ale už druhý den měl hlad a prozkoumal ve spíži všechno, co vypadalo, že by mohlo být k snědku.

Vyřešil jsem problém tak, že jsem pro něj dal kupovat koninu. Lidé v Evropě tenkrát ještě nedocenili, že koňské maso je nejen chutné, ale i zdravé, měli k němu odpor, a proto bylo velice levné. A já musel šetřit. Vyskytla se nová vydání, se kterými jsem ve snu nepočítal. Tak třeba nalodění beden v Buenos Aires stálo tři libry, tedy necelých padesát rakouských korun. Přepa-



Krásná Tugle (str. 31)

va po moři přišla na šedesát korun. Ale z Terstu do Prahy jsem musel zaplatit přes sedm set korun! To mým financím pustilo pořádně žilou.

Čerwuiš se ode mne nehnul na krok, proměnil se v můj stín. Chápal jsem ho. Vždyť město pro něj muselo být horší než pro nezkušeného Evropana prales. Jak snadné je zabloudit! Kdo ví, odkud se vynoří nebezpečí a jaké bude? Nechal jsem ho na zkoušku doma a vyšel jsem se projít. Po návratu jsem našel sestru uplakanou a celou rodinu ustaranou. Čerwuiš dosud zoufale zpíval svůj smutek nad mým odchodem. Co tomu řeknou sousedé! Ještě nás pomluví, že ho vězníme, nebo dokonce týráme...

Původně jsem vůbec neuvažoval o tom, že bych Čerwuiše vzal s sebou na zasedání kongresu amerikanistů, ale za těchto okolností? Bylo to sice na pováženou, nechat se provázet do tak vznešené společnosti divochem, ale já už měl beztak ve vědeckých kruzích pověst *enfant terrible*. Prosazoval jsem často své podivné nápady, s nimiž se učení velikáni nemohli smířit. Podal jsem třeba návrh, aby byly zrušeny honosné bankety, pořádané při kongresu, a aby se za ušetřené peníze vydaly tiskem mnohahodinové popisné přednášky, které byly sice zajímavé, ale také nesmírně zdouhavé. Zbýval by pak čas na diskuse a konfrontace názorů, když už jsme se tak sjeli z celého světa; každý by mohl přispět svou troškou do mlýna a vyřešila by se nejedna ožehavá otázka. To by ale zároveň odhalilo slabiny mnohých „učenců“, jejichž tvrzení nebyla podložena žádnými vlastními zkušenostmi.

Nepřipadalo vůbec v úvahu, že bych tam v nepředvídané situaci mohl použít prostředek, jímž jsem si udržoval u Čerwuiše autoritu - totiž zápasnické triky. Když bylo nejhůř, čelil jsem tak jeho medvědí síle. Zapřísahal jsem ho tedy všemi zlými duchy a on slíbil, že bude dělat dobrotu a poslechne na slovo.

Samozřejmě, že neposlechl, při svém temperamentu ani nemohl. Vznikl z toho celý řetěz nesnází a já musel řešit spoustu veselých i vážných konfliktů s různými kapacitami.

Amerikanisté Čerwuišovi příliš neimponovali. Jediný, kdo se mu zalíbil na první pohled, byl slavný profesor Karl von den Steinen s mohutnou pleší. Nazval ho „Veliký lovec včel“, protože v Chaku je holohlavost způsobována útoky divokých včel, které brání svůj med ukusováním vlasů vetřelce.



...zasedání kongresu amerikanistů... (str. 34)

Jinou vzpomínku na domov v něm vyvolal zlatý řetěz vídeňského starosty Luegera, který poctil kongres svou návštěvou. Byl známý škodolibým vtípkováním na účet druhých a vždycky se našlo mnoho servilních posluchačů. Při pohledu na Čerwuiše zavětlil vhodnou příležitost, ale tentokrát to dopadlo naopak. Čerwuišovi se zalíbil jeho řetěz - také u nich se lovci zdobí trofejemi - ale nechápal jeho význam. Kdyby to byly zuby jaguára, bylo by jasné, že jsou výrazem jeho udatnosti - ale kamení? Vysvětlil jsem mu, že je to odznak náčelníka zdejšího kmene Prátrů. Čerwuiš byl rád, že narazil na kolegu vladaře, ale protože se od něj nemohl dočkat dárku, přistoupil k němu sám a než se kdo nadál, sundal zděšenému starostovi zlatý řetěz a pověsil si ho na krk. Nelíbilo se mu sice, jak je těžký, ale vyzval mě, abych přeložil, že se ho přesto uvoluje nosit.

Starosta se začal po řetězu sápat a vypadalo to na rvačku. Neměl jsem v úmyslu se do toho plést, ale zakročila staříčká bavorská princezna Terezie, jeden z nejvýznamnějších členů kongresu. Před lety cestovala po Jižní Americe, navštívila vesnice divokých Botokudů (seznámil jsem se s jedním synkem



*Bylo to na pováženou, nechat se provázet do tak vznešené společnosti
divochem... (str. 34)*

německého kolonisty z Bahie, který měl proříznuté ucho, jak si tenkrát princezně pro radost hrál na nefalšovaného Botokuda) a vlastnoručně vykopala (předem pro ni připravenou) mumii v Peru. Mluvila plynně portugalsky a obstojně španělsky a byla to milá, dobrosrdečná stařenka, jakých jsem poznal jen málo.

Měla vůbec štěstí na všechno „zaručeně pravé“. Když jsem byl kdysi na stáži v etnografickém muzeu v Berlíně, přinesl mi můj šéf svazek jihoamerických šípů, abych je prozkoumal a napsal svůj posudek. Měly to být šípy dávno vymřelého kmene Maxó, nejnebezpečnějších indiánů z Gran Chaka. Protože jsem postřehl šéfův ironický úsměv, dal jsem si záležet. Zjistil jsem, že násady šípů jsou z vodního rákosu, takže by se s nimi nedalo vůbec vystřelit; opeření bylo z anilinem obarveného slepičího peří, svázaného anglickou nití; jako lepidla bylo použito pečetního laku smíchaného s voskem evropských včel, zkrátka – šlo o velice neumělý falzifikát. Můj elaborát nevyvolal na ředitelství muzea žádné nadšení a ihned ho dostal k opravě jeden „rozumnější“ vědátor. Mně se však přičilo takové zneužití vědy, i když asi bylo míněno v dobré víře. Soukromě jsem se totiž dozvěděl, že vypracování posudku zadala bavorská princezna, protože šípy dostala jako vzácný dar pro své muzeum od misionářů. Bylo mi známo, jak je bavorský dvůr klerikální, přesto jsem se odhodlal poslat princezně kopii svého posudku. Moje „drzost“ byla oceněna pozváním do sídla na Bodamském jezeře, kde jsme se se starou dámou důkladně pohádali o užitečnosti misionářů. Vyvinula se z toho vzájemná náklonnost a dlouholetá korespondence, kterou nepřerušila, ani když jsem byl díky něčím záštím zapsán na seznam aktivních anarchistů...

Věřila, že svou autoritou vyřeší spor o zlatý řetěz, a dobrácky indiána oslovila. Chtěla se blýsknout svými jazykovými znalostmi i uměním jednat s divochy. Ale Čerwuiš tomu nerozuměl.

„Co chce ta *mathe* (babka), Alberto?“

„Takhle nemluv!“ vyjel jsem na něho ostře. „To je sestra náčelníka Bavorů!“

„*Ompa* (dobrá)! Tak co mi chce moje *kol* (babička)?“

„Ani takhle nesmíš mluvit!“

„Ale ona mi říkala: Jak se máš můj synu? Aby byla mojí matkou, na to je moc stará. Jak jí mám tedy říkat?“

„Říkej jí *alteza real*, královská výsosti. Tak se tady říká sestřím a bratřím náčelníků velkých kmenů,“ poradil jsem mu.

„*Ompa*. A jak se řekne bratranec náčelníka?“

„Tomu se říká *gran duque*.“

„*Ompa*. Ty,“ obrátil se k princezně, „jsi královská výsost a já,“ ukázal pyšně na sebe, „jsem velkokníže. Podejme si ruce. Ti ostatní zde jsou většinou otroci.“

Překládal jsem hlasitě a kolem nás se vytvořil užaslý půlkruh. Čerwuiš však v bodrém rozhovoru se sobě rovnou náčelnickou dcerkou nerušeně pokračoval:

„Jak se daří tvé rodině?“

„Nemám žádnou rodinu, můj synku,“ odpověděla dobrosrdečně ta laskavá dáma. Bylo mi jasné, že se schyluje ke katastrofě, ale nezbyvalo, než tlumočit dál:

„Ty nemáš děti?“

„Nemám, chlapče.“

„A muže máš?“

„Ani toho nemám.“

„Ale milence jsi měla?“

Chudák stará vyděšená dáma váhavě odpověděla i na tuto otázku záporně. Čerwuiš se příšerně zašklebil, ukazováčkem si stáhl spodní víčko a s největším opovržením procedil skrz zuby:

„*Fárhý kušía*.“

Zkroutil jsem mu bolestivě ruku za záda, ukončil rozhovor a zároveň jsem se zmocnil zlatého řetězu, abych ho mohl vrátit starostovi.

Princezna byla dobrák od kosti. Čerwuišovi to mezinárodně srozumitelné gesto odpustila, zachovala dekorum a odvrátila skandál. Ovšem hned druhý den byla i s dvorní ekvipáží v domku mé sestry, aby se dozvěděla, co jí to vlastně Čerwuiš řekl.

Ach ty ženská zvědavosti! Ani korunovaným hlavám se nevyhýbáš! A tak jsem staré dámě se vší diskrétností musel sdělit, že *fárhý* je v čamokokštině panna a *kušía* že znamená lhaní. Čerwuiš si prostě neuměl představit, že by žena takového věku nikdy nepoznala lásku.

Smutně přikývla a řekla: „Škoda, že nemá pravdu. Jakáž pomoc...“ Byla to opravdu vzácná žena.

Konečně v Praze

JAK JSEM SE na tu naši matičku stověžatou těšil! Celou tu dobu, co jsem byl pryč, jsem si ji v duchu maloval těmi nejněžnějšími barvami a tak jsem ji líčil i Čerwuišovi. Ale už při vjezdu vlaku do začouzeného nádraží jsem začínal pocíťovat jakousi nejistotu a tesknotu. Ta vysněná Praha nebyla vůbec tak nádherná, jak se mi po ty tři roky v cizině zdála. Vracel jsem se z pralesů, v mysli mi ještě tkvěl obraz nejkrásnějšího velkoměsta na světě Rio de Janeira s jeho nedozírnými asfaltovými ulicemi kolem mořského zálivu, s paláci jasných pastelových barev, zasazenými mezi zeleň palem a pestrost exotických květů - a vystoupil jsem do deštivého dne, ulice před nádražím byla plná špíny a bláta, všechno ukoptěné, nevzhledné... Bylo mi těžko. Marně jsem si opakoval Nerudovy verše:

*A kdyby byla snad
svázána v uzlíčku,
přec bych ji miloval
tu drahou matičku.*

Nepomohlo to. Fata morgána se rozplynula a přede mnou byla holá skutečnost - Praha roku 1908.

Chtěl jsem požádat drožkáře, aby nás zavezl na Hradčany; odtamtud, z dálky, je naše Praha krásná vždycky, ale jak jsem tak míjel šedé ulice a zanedbané parky, přešla mě chuť. Báł jsem se dalšího zklamání. Poručil jsem tedy do Smeček.

Tam ve starém oprýskaném domě skomírala advokátní kancelář mého dobrého zchudlého báťušky. Místo výnosné soukromé praxi věnoval se z lásky k rodnému městu čestným pracím na radnici a marnému boji proti korupci, která tehdy začínala bujet plnou silou. A boj jednotlivce proti takovým silám je vždy prohraný předem.

Do ponurého domu s hospodou v přízemí se vcházelo ještě ponurejším průjezdem. Čerwuiš se báł tam vstoupit; kdo ví, jaký zlý duch ho tam čeká. A opravdu, číhal tam. Byla to tesknota, která nás oba dusila k zalknutí, krásné vzpomínky a nepopsatelný smutek. Možná si říkáte - cestovatel? A tak změkčilý



*Místo výnosné soukromé praxi věnoval se z lásky k rodnému městu čestným
pracím na radnici... (str. 39)*

a sentimentální? Ale i dobrodruh je jen člověk. Na každého přijde chvilka, kdy se pohár naplní a něco se ve vás zlomí. A moje číše přetekla právě teď. Přijížděl jsem domů, do vlasti, s pocitem dobře vykonané lidské povinnosti. Cestou jsem dychtivě skoupil všechny české noviny – a zjistil jsem, že ve všech mi lají a svorně se mi posmívají, že jsem se na vídeňském kongresu bral za malý, vyvražďovaný národ. Nechápal jsem proč. Tenkrát jsem ještě netušil, že to je jen začátek a že politika se neštíjí použít jakékoliv zbraně.

Toužil jsem být sám, o samotě se prokousat svým bolem a zklamáním, nabrat nové síly a vsugerovat si tolik potřebný klid. Místo toho jsem měl na krku Čerwuiše. A ještě ke všemu začal zase zpívat.

Bylo mi hrozně, ale byl jsem nakonec doma. Chápal jsem, jak musí být jemu. Opuštěný v cizí zemi, v bezútěšném zatuchlém domě a jediný člověk, se kterým se dovedl dorozumět a kterého považoval za svého přítele, na něj křičí a posílá ho ke všem ďasům. Ale bylo marné mu vysvětlovat, že tady nezůstaneme na stálo, že tu jsme jen do té doby, než si najdeme něco lepšího a přívětivějšího. Oba jsme měli nervy nadranc a poslouchat, jak zpívá svůj smutek, jsem v tuto chvíli prostě nesnesl. Přemohl mě vztek a vystrčil jsem milého Čerwuiše ze dveří. Musel jsem být sám. Aspoň chvíli.

Nevím, jak dlouho mi trvalo, než jsem se uklidnil. Ale pak se mi hlava pročistila, setřásl jsem splín a šel udobřovat indiána. Určitě se urazil, a právem. Ale on už za dveřmi nebyl.

Nebyl v celém domě, nikdo ho neviděl. Vyběhl jsem na ulici. Ale na dlažbě z kočičích hlav se těžko hledají stopy. Vyrazil jsem směrem k Václavskému náměstí, ptal se lidí, ale nikdo o něm nic nevěděl. Bezradně jsem se vracel zpět.

„Váš indián támhle žebrá na rohu,“ uslyšel jsem čísi jízlivý hlas. „Už vám vydělal hromadu peněz. To si, pane, večer dáte do trumpety!“

Nešel jsem, ale přímo běžel k Žitné ulici. Už z dálky jsem viděl na rohu srocení lidí. Uprostřed chodníku seděl Čerwuiš se zkříženýma nohama na své červené pokrývce a srdcervoucně zpíval svůj žal. Z očí mu tekly slzy jako hrachy. Okolo něj leželo množství měďáků a nikláků, které mu lidé z útrpnosti házeli. Mysleli, že ten ubožák žebrá z hladu, a chtěli mu ulehčit krutý

osud. To bude pastva pro pražské drbny, to bude sólokapr pro pisálky od novin!

„Okamžitě pojd' domů!“ poručil jsem mu, ale on mě ignoroval. Také jeho míra trpělivosti byla dovršena. Zřejmě se rozhodl zůstat na rohu ulice a zpívat svůj smutek tak dlouho, dokud nezemře. Netrucoval takhle poprvé a měl jsem zkušenost, že vzdorovitá nálada ho neopustila třeba dva dny. Navíc ještě nikdy neměl pro svůj smutek tak vážnou příčinu. Měl jsem obavy, že je s to zůstat na ulici přes noc a klidně i několik dnů. Bylo mi jasné, že tady nepomohou žádné domluvy, ale přesto jsem se o to napřed pokusil. Jen na mě vycenil zuby. Zbývalo jediné.

Chytil jsem ho za ruku, zakroutil mu ji dozadu, takže ho bolest přinutila, aby vstal. Držel jsem ho tak, že se nemohl vysmeknout ani na mě zaútočit. Nohou jsem podebral jeho příkrývku, přehodil si ji přes rameno a vedl ho před sebou. Obecenstvo se okamžitě, jak je v Praze zvykem, přiklonilo na stranu slabšího. Jeden bodrý dělník se mi výhrůžně postavil do cesty:

„Jestli ho hned nepustíte, tak uvidíte!“

Jakkoliv mi byl ten chlapík sympatický, neměl jsem čas mu něco vysvětlovat. Pustit, byť i na chvíli, rozzuřeného Čerwuiše by nebylo moc rozumné. Ostatně se dalo čekat, že kdyby mě ten dělník skutečně napadl, Čerwuiš by se postavil, aspoň na tu chvíli, na moji stranu.

„Dobře, dobře, kamaráde, rozdáme si to, ale napřed odvedu indiána domů. Teď nepřekážeš a jdi napřed, přece nebudeme čumilům hrát divadlo!“

Můj ostrý tón udatného obránce utiskovaných odradil, ztratil se raději v davu.

Indián šel tiše, nedal na sobě ani v nejmenším znát bolest, kterou musel cítit, když se pokusil vzdorovat, v celém těle. Po schodech v domě už šel povolně. Sotva jsem ho strčil do pokoje, někdo tloukl na dveře. Že by policie? Ne, to jen nějaký ochotný občan sebral ze země rozházené peníze a přinesl je Čerwuišovi.

Tak jsme se tedy uvedli. Noviny o tom naštěstí nepsaly nic, kromě jednoho revolverového plátku, jehož redaktor mě přišel vydírat, že o té příhodě uveřejní celý seriál. Čerwuiš ho shodil ze schodů, aby měl látky ještě víc.

Na život a na smrt

POULIČNÍ ŽEBROTA vynesla Čerwuišovi hromadu černých, malých bílých, ba i velkých kamenů. Říkal tak penězům. V Paraguai poznal jen *notas*, papírové bankovky, a nikláčky, *patakon lata* neboli plechové dolary. Rakouské mince se mému kamarádovi z divočiny tuze zalíbily. Pojmenoval halíře a dvouhalíře jako černé kameny, desetníky, dvacetníky a koruny byly bílé menší a větší kameny a žlutými kameny mínil zlaté deseti- a dvacetikoruny.

Od toho dne, kdy jsem mu bolestivým hmatem žebrání překazil a důrazně mu opakování tak výnosného zaměstnání zakázal, měli jsme časté rozmíšky. Byl přesvědčen, že mu nepřeji snadný výdělek, který náhodou nebo spíš vlastní chytrostí objevil, a že mu chci znemožnit, aby něco přivezl z cest svým krajanům. Zanevřel na mě. Dokonce jsem měl dojem, že mi hrozí nebezpečí.

Jednou mi zase vypověděl poslušnost přímo na ulici. Byl jsem nucen usadit ho pěstí a kolemjdoucí mě hlasitě kritizovali, jak surově s tím bezbranným chudáčkem jedním. Napůl omráčeného jsem ho zavlekl zpátky do domu svých rodičů ve Smečkách.

Myslel jsem, že tím je to i pro tentokrát vyřízeno. Ale mýlil jsem se. Čerwuiš se s porážkou nemínil spokojit a moje převaha se mu definitivně nelíbila. Sotva za námi zapadly dveře, vrhl se na mě a srazil mě na zem. V uších mi stále zněly kritiky počestných Pražanů. Měli mě vidět teď.

Dřív jsme často s Čerwuišem žertem zápasili, brali jsme to oba jako sport, který posiluje svaly. Ale tentokrát to myslel doopravdy. Měl ve svalech sílu jako medvěd, byl mnohem silnější než já, a kdyby se mu podařilo nadzvednout mě ze země, byl bych bezmocný. Věřte mi, že není žádná slast, když vás nepřičetný, rozzuřený divoch, který je přesvědčen, že mu křivdíte, drží za krk, tiskne, až ztratíte dech a nahrne se vám krev do hlavy. Jediné moje štěstí bylo, že jsem měl větší sílu v prstech a že jsem se na svých toulkách světem naučil různé zápasnické grify. Sotva jsem se takovým hmatem uvolnil a nabral vzduch do plic, Čerwuiš se zdánlivě uklidnil a ani já jsem to nehodlal rozebírat.

Byl jsem úplně odrovnaný, ale on na tom musel být ještě hůř. Teď už dá konečně pokoj. Netušil jsem, že jsem v něm jen posílil rozhodnutí už se mé fyzické převaze nepodřizovat.

Čerwuiš práskl dveřmi a odešel na dvorek a já si lehl na pohovku a přemýšlel, jak spolu budeme dál žít. Čekala mě velká etnografická práce, předpokládal jsem, že si také trochu finančně vypomůžu přednáškami pro veřejnost, ale s obojím bych se musel rozloučit, kdyby se měly donekonečna opakovat rozbroje, rvačky a krotitelské zásahy. Měl jsem předpokládat, že s hochem z pralesa vzniknou v cizí zemi nedorozumění, neměl jsem spoléhat na jeho sliby, že bude bezpodmínečně poslouchat moje rozkazy. Cítil jsem, že kdybych byl na jeho místě, tváří v tvář nepochopitelným věcem, asi bych taky nerozvážně dané sliby nedodržoval.

Ale nyní šlo o to, jak uživit sebe i jeho, jak zaplatit jeho doktory, jak dokončit mou vědeckou práci a jak vydělat dost peněz, abychom se oba mohli vrátit do Ameriky. Já mohl splnit svůj slib, že ho dovezu zpátky domů, jen tehdy, dostojí-li on svému slibu a podřídí se mému vedení a mým rozkazům. Tady nebylo jiné východisko než zlomit jeho vzdor, nebo spíš přesvědčení, že pravda je na jeho straně. Protivilo se mi chtít lámat něčí individualitu, ale svobodně jsme mohli já i on jednat jediné v divočině. Tam by nám bylo hej i bez peněz, nalovili bychom si víc, než by bylo třeba. Teď jsme ale k mé lítosti byli v civilizaci – a ještě k tomu v Praze.

Zatímco se mi myšlenky honily hlavou, Čerwuiš se vrátil, rozložil svoji červenou pokrývku, rozvázal uzel, ve kterém měl peníze, vybral je a odešel.

Asi se bojí, že mu je vezmu, a raději je někam zahrabe, pomyslel jsem si. V mém názoru mě utvrdilo, že se po chvilce vrátil bez peněz, usadil se na pokrývce a polohlasně si zpíval svůj smutek. Zpíval a slzičky mu tekly po tvářích.

Bylo mi ho líto. Jaký to všechno bude mít na něj vliv? Změní ho to tak, jako mě změnily pobyty v cizích zemích? Když jsem v Buenos Aires zjistil, že nemohu poslat nemocného indiána zpět k jeho lidu, když jsem viděl, že jediná možnost, jak by se tam mohl dostat, je, abych ho vzal s sebou oklikou přes Evropu, uskutečnil jsem to riskantní dobrodružství hlavně proto, že jsem viděl příležitost poučit se, jak bude „divoch“ reagovat na naši kulturu. Jak nás bude posuzovat? Bude se obdivovat



...usadil se na pokrývce... (str. 44)

naší vyspělosti? A co na to jeho krajani? To byly otázky, které jsem si zase a znovu pokládal.

„Tak co, už tě přešel vztek?“ oslovil jsem ho tiše. „Jestli se spolu budeme pořád prát, nebudu tě moci odvézt zpět do Chaka, nikdy už neuvidíš svůj lid, nebudeš už víckrát jíst maso kance *wetipore* ani jelena *otigani*, nebudeš mlsat larvy ani lízat sladký med *atús* včeliček *hotigá*, nikdy už neochutnáš palmové duše. Tvoji lidé by řekli: Jaký je to bojovník, jaký lovec, když pláče na ulici a přijímá jako nějaký nemohoucí hubený mrzáček dárky bez práce! Rada starců by mě odsoudila, nemohl bych do stanu mužů, že jsem nechal svého přítele žebrot. Mysleli by, že jsem ti nedal ani najíst.“

„Ale tvoji lidé to dělají. Viděl jsem na ulici, jak jedni lidé dostávali od druhých všelijaké kameny. Oči měli mokré, zpívali svůj smutek docela potichoučkou, a přece dostávali kameny. Tak proč by je nedávali mně, když já zpíval svůj smutek nahlas?“

„Všiml sis, že to byli lidé všelijak nemocní?“

„Já jsem také nemocný,“ prohlásil vítězoslavně.

Viděl jsem, že jsem se do svého vysvětlování zapletl. Jeho bystrému pohledu neunikla kasta řemeslných žebráků. Chtěl jsem mu žebrotu rozmluvit a zošklivit, ale svým kázáním jsem dosáhl pravého opaku.

„Oni nemají přítele, který by se o ně staral,“ namítl jsem chabě.

„Ale mají. Čerwuiš je jejich přítel!“

Vytřeštil jsem na něj oči.

„Ano. Právě teď jsem dole na dvorku viděl jednoho ubohého dědečka. Měl docela bílé vlasy i vousy a jednu nohu měl ze dřeva. Měl úplně mokré oči, zpíval svůj smutek a hrál k tomu na nějaké *mósiky*. Báł se mě, ale já mu dal bílý kámen. Obejmul mě, chudáček, oči mu oschly a pohladil mě. A tak jsem mu přinesl všechny své kameny. Všechny černé, všechny bílé i velké bílé, taky všechny žluté, malé i velké. Ten měl radost! Hned vzal své *mósiky* a utíkal pryč!“

Pěkné nadělení! Odhadoval jsem, že Čerwuišovy kameny dělaly dohromady víc než sto korun a to bylo tehdy už nějaké jmění! Jedna moje přednáška nevynesla o nic víc, a to jsem musel zaplatit nájem skioptikonu, honorář promítačovi, cestovné, jídlo a nocleh pro všechny tři. A Čerwuiš jedl za čtyři. České maso ho nějak nesytilo a měl stále hlad. Příčinu jeho nemoci se ani evropským lékařům nepodařilo zatím vyzkoumat, i když jsme navštívili ty nejvěhlasnější odborníky. Musel jsem si také pronajmout rozměrné místnosti, ve kterých bych uskladnil své sbírky. Všechno to stálo strašné peníze. Přivezl jsem sice devěťadvacet beden materiálu, který mohl mít pěknou cenu, ale to byla hudba budoucnosti. Musím to všechno nejprve zpracovat, zkatalogizovat a kdoví, kdy najdu muzeum, které bude ochotné to koupit. Znal už jsem zvyky našich milovníků etnografie, kteří dovedli donekonečna protahovat jednání s cestovatelem, až se finančně vyčerpal, zavázali si ho zálohami a nakonec byl přinucen prodat za jakoukoliv cenu. Přivezl jsem také mnoho krásných kožešin a nádherných paraguayských krajků, ale s těmi jsem už měl zkušenost, že na nich obchodníci tak dlou-

ho hledali mouchy a haněli jejich kvalitu, až jsem je rozmrzelý prodal každému, kdo se namanul. Neprorazím-li brzo s přednáškami, finančně nevyjdu.

A právě v takových poměrech, kdy jsem musel počítat s každým halířem a šetřit na sobě, abychom mohli přežít oba, daruje tenhle trouba nějakému dědkovi s *mósikami*, prvnímu žebřavému kolovrátkáři, kterého potká, více než stovku!

Aby bylo jasno: nepočítal jsem samozřejmě s Čerwuišovým náhodným ziskem pro náš „rodinný rozpočet“, ale nedalo mi moc práce představit si, co se stane, až ten flašinetář pustí mezi své profesní kolegy informaci o štedrosti (rozuměj hlouposti) Fričova indiána ze Smeček. Až do konce světa nás ta drzá cháska nenechá na pokoji.

Nevzal by vás čert? Vždyť ten kolovrátkář měl jistější živnost než my oba, byl možná velký boháč a my jsme se mu na pěkně dlouhou dobu postarali o živobytí. Budete se mi divit, že jsem Čerwuiše strašně sepsul a bez dlouhého zdůvodňování mu pro příště jakékoliv rozdávání peněz jednoduše zakázal? Když jsem se vyzuřil, znechuceně jsem sebou hodil na pohovku a otočil se k tomu pacholkovi zády. Věděl jsem, že je to neopatrné a nerozumné, ale nemohl jsem si pomoci.

Indián snese ránu pěstí, ale nedovolí, aby na něj někdo beztrestně křičel, to jsem dobře věděl. A ještě víc nesnáší, aby někdo omezoval jeho svobodu. Čerwuiš byl mým výstupem do hloubi duše uražen.

Sotva jsem se obrátil ke zdi, podle se na mne vrhl. Chtěl pomstít tu hroznou urážku a osvobodit se od teroru, který už prostě nemohl déle trpět. Nikdy, ani v divočině, nebyl můj život tak ohrožen, jako tehdy v pražském pokoji.

Škrtil mě hroznou silou, už jsem nemohl popadnout dech a před očima se mi dělaly mžitky. Pak se mi konečně podařilo nahmatat citlivý nerv v jeho lokti. Jeho strašné sevření pomínulo. V mžiku jsem byl na nohou. Stál jsem dlouho proti němu a prudce oddychoval. Nikdy dřív bych v zápase nepoužil hmatů, které protivník nejen neovládá, ale vůbec je nezná. Bylo to surové, ale tady už nešlo o sport. Odhodlával jsem se Čerwuišovi ušetřit lekci, na kterou se nezapomíná po celý život, trest za zákeřné přepadení zezadu. Svoji znalost stylu brazilských a japonských zápasníků jsem vždycky tajil pro nejkrajnější případ. A ten přišel právě teď.

Plné dva týdny jsem pak Čerwuiše ošetřoval. Ve vymknutých končetinách měl asi velké bolesti, ale hlavu měl jasnou, aby si v klidu promyslel, že bude přece jen lepší mě poslouchat. Věděl jsem, že myšlenky na pomstu se už nezbaví. Jak by mohl zapomenout, že jeho, synovce náčelníka, někdo zmlátil tak, že se ani nezmohl na odpor?

Já jsem však konečně dosáhl svého – Čerwuišovi došlo, že beze mě by se nikdy nemohl vrátit domů, a tak musel vražedné choutky odložit na pozdější dobu. Dokud nebudeme tak blízko jeho území, že by tam trefil sám, budu v bezpečí, doufal jsem. Tolikrát se mi podařilo získat přátelství zlých zkažených koní, kteří byli přinuceni pod ohlávku surovým způsobem, ale mírným jednáním opět nabyli důvěry, že jsem měl jiskěrku naděje, že i Čerwuiše „ochočím“ natolik, aby pochopil, že ten výprask byl nezbytnou vstupenkou do civilizace.

Když mu otrnulo, uzavřeli jsme smír. Nechtěl si nechat zakázat dávat svoje peníze žebrákům, ale slíbil, že v jednom dni dá jednomu žebrákovi nejvýš jeden černý kámen. K dodržování kompromisu jsem ho však přiměl, to přiznávám ke své hanbě, mnohem horším způsobem, než byl strach z bolesti – pohrozil jsem mu pro jistotu zlými duchy *digičibi*...

Pověst o Čerwuišově štědrosti se mezi pražskými žebráky opravdu roznesla rychlostí blesku. Třebaže záhy zjistili, že rozdává už jen dvouhaléře a že ho nelze napálit žádným přestrojením, chodila jich k našim dveřím celá procesí. Byli podivuhodně pravidelní a vytrvalí. Když jsme náhodou nebyli doma, cítili se poškození, nadávali a obtěžovali ostatní nájemníky. Naši domovníci, jinak erc babu metrnici, to málem přivedlo do hrobu. Když jsem si konečně našel vlastní byt v Náplavní ulici, její radost neznala mezí.

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.